

Dr hab. Mariusz Korczyński, profesor AWP
Akademia Nauk Stosowanych
Wincentego Pola w Lublinie

Lublin 12.12.2025

RECENZJA

**rozprawy doktorskiej Pani mgr Soni Styrkacz
pt. „Aspiracje edukacyjne i życiowe młodych dorosłych Romów”,
przygotowanej pod kierownictwem naukowym
Pana prof. dra hab. Huseyina Kyuchuka,
oraz promotora pomocniczego
Pana dra Łukasza Kwadransa, prof. UŚ.**

Ogólna ocena rozprawy

Przedłożona do oceny dysertacja doktorska stanowi wartościowe pod względem merytorycznym i metodologicznym studium teoretyczno-empiryczne poświęcone aspiracjom edukacyjnym i życiowym młodych dorosłych Romów. Głównym nurtem zainteresowań Doktorantki jest analiza wpływu przejścia od tradycyjnej edukacji jednokulturowej do edukacji międzykulturowej na aspiracje i wybory życiowe młodych dorosłych Romów w Polsce. Jest to praca dojrzała, bogata teoretycznie, metodologicznie i empirycznie, a przy tym odważna w podejmowaniu tematów związanych z dekolonizacją edukacji, antycyganizmem oraz rolą insiderki w badaniu mniejszości etnicznych. Doktorantka łączy doświadczenie członkini społeczności romskiej z rzetelnym warsztatem badawczym, co nadaje pracy autentyczność i głębię.

Stosując interdyscyplinarne podejście i autoetnografię Doktorantka skupiła się na analizie doświadczeń związanych z edukacją, życiem rodzinnym i zawodowym młodych dorosłych Romów. Takie podejście badawcze pozwoliło Autorce wnieść istotny wkład zarówno do teorii edukacji, jak i do praktyki społecznej, mocno akcentując znaczenie wielokulturowości w procesie kształcenia. Podjęcie tej problematyki jest istotne nie tylko z punktu widzenia poznawczego, ale przede wszystkim z punktu widzenia praktyki edukacyjnej współczesnej szkoły i nauczania.

Doktorantka nie powiela powierzchownych wniosków formułowanych w wielu publikacjach naukowych, ale proponuje samodzielny i dojrzały naukowo sposób analizy i interpretacji zebranego materiału empirycznego. W tym kontekście zwraca uwagę niezwykle staranna, poprawna metodologicznie procedura badawcza zaprojektowana przez Doktorantkę, a także precyzja i wartość naukowa prezentowanych analiz. Rozprawa ta dobrze wpisuje się w obszar edukacji międzykulturowej, a rozpatrywane problemy mają szczególne znaczenie dla stworzenia systemu edukacyjnego wrażliwego na specyficzne potrzeby kulturowe i tożsamościowe młodych Romów, który jednocześnie będzie wspierać ich aspiracje zawodowe i społeczne.

Struktura pracy

Przedstawiona praca doktorska liczy 327 stron. Tekst został podzielony na siedem obszernych rozdziałów, w których cztery pierwsze tworzą część teoretyczną, piąty metodologiczną, a szósty i siódmy część empiryczną, poprzedzonych wprowadzeniem oraz uzupełnionych o zakończenie, bibliografię i źródła internetowe. Całość tworzy przejrzystą, klasyczną strukturę właściwą dla prac naukowych.

Rozdział pierwszy, poświęcony edukacji w kontekście wielokulturowości i międzykulturowości, obejmuje trzy podrozdziały i koncentruje się na podstawach teoretycznych oraz różnicach między tymi dwoma obszarami. Rozdział drugi, dotyczący dekolonizacji edukacji w odniesieniu do społeczności romskiej, jest jednym z najbardziej rozbudowanych i zawiera osiem podrozdziałów. Omawia programy wsparcia, sytuację edukacyjną Romów w Polsce i na świecie, rolę asystentów edukacji romskiej oraz szeroki kontekst dekolonizacji w edukacji. Trzeci rozdział, obejmujący zagadnienia aspiracji edukacyjnych i społecznych, składa się z dziesięciu podrozdziałów. Uwzględnia perspektywy psychologiczne, socjologiczne oraz analizę czynników wpływających na ambicje młodych Romów. Rozdział czwarty, poświęcony tożsamości i systemowi wartości, obejmuje cztery podrozdziały, w których omówiono m.in. tożsamość romską, znaczenie romanipen oraz proces budowania tożsamości we wczesnej dorosłości.

Piąty rozdział dotyczy problematyki metodologicznej i obejmuje cztery podrozdziały, przedstawiając paradygmat badawczy, autoetnografię, interakcjonizm symboliczny oraz strukturę metodologiczną badań.

Szósty rozdział zawiera wyniki badań i składa się z sześciu podrozdziałów, obejmujących analizę danych, charakterystykę rozmówców oraz omówienie czynników społeczno-kulturowych,

motywacyjnych i środowiskowych wpływających na aspiracje edukacyjne i zawodowe młodych Romów.

Ostatni, siódmy rozdział, składający się z trzech podrozdziałów, podsumowuje wyniki badań oraz formułuje wnioski i rekomendacje dla edukacji, polityki społecznej i organizacji wspierających społeczność romską.

Łącznie praca zawiera 38 podrozdziałów, co nadaje jej przejrzystość i pozwala na systematyczne rozwijanie wywodu naukowego. Bibliografia rozpoczyna się na stronie 298 i kończy na stronie 324, obejmując około dwudziestu siedmiu stron literatury naukowej oraz źródeł internetowych. W tym 233 pozycje polsko- i anglojęzyczne oraz 42 źródła internetowe. Jest obszerna i różnorodna, co świadczy o rzetelnym przygotowaniu merytorycznym autorki.

Całość dysertacji cechuje się logicznie rozbudowaną strukturą, szeroko zarysowanym tłem teoretycznym oraz konsekwentnie prowadzoną narracją. Poszczególne rozdziały rozpoczynają się od jasno sformułowanych tytułów, a podział na podrozdziały sprawia, że tekst jest uporządkowany i przejrzysty. Doktorantka operuje terminologią właściwą dla nauk społecznych, jednocześnie wyjaśniając bardziej złożone koncepcje. W warstwie edytorskiej zauważyć można dbałość o poprawność językową oraz o to, by tekst pozostał czytelny i harmonijny. Każdy rozdział jest zakończony podsumowaniem lub płynnym przejściem do kolejnej części, co świadczy o dobrym warsztacie redakcyjnym. Doktorantka wykazuje również dbałość o spójność cytowań oraz konstrukcję bibliografii, co jest kluczowe dla prac akademickich.

Ocena teoretycznych podstaw prowadzonych badań

Rozdział pierwszy zawiera solidne teoretyczne wprowadzenie w złożoną problematykę wielokulturowości i międzykulturowości, a jego konstrukcja świadczy o dobrej orientacji Doktorantki w literaturze przedmiotu. Tekst w sposób klarowny i uporządkowany prezentuje podstawowe definicje, koncepcje oraz modele funkcjonowania społeczeństw zróżnicowanych kulturowo. Autorka trafnie przywołuje klasyczne i współczesne opracowania, ze szczególnym uwzględnieniem dorobku Tadeusza Lewowickiego, Jerzego Nikitorowicza oraz Przemysława Grzybowski. Dzięki temu opis wielokulturowości i międzykulturowości jest pełny i stanowi mocną bazę do dalszych rozważań.

Doktorantka w rozdziale tym konsekwentnie prowadzi czytelnika od pojęć podstawowych do bardziej złożonych modeli interakcji kulturowej. Jednocześnie robi to w sposób przystępny,

unikając uproszczeń, ale także nie obciążając tekstu nadmierną terminologią. W podobnym stopniu zachowana zostaje równowaga między teorią a jej praktycznymi implikacjami dla systemu edukacji, co jest szczególnie ważne z uwagi na późniejszy kontekst badań empirycznych.

Analiza tego rozdziału wskazuje jednak na możliwość jeszcze silniejszego powiązania wyводу teoretycznego z problematyką społeczności romskiej. Choć rozdział ma charakter ogólny i jego celem jest przede wszystkim stworzenie ram interpretacyjnych, już na tym etapie można wskazać konkretne przykłady, w których koncepcje wielokulturowości i międzykulturowości odnoszą się do sytuacji Romów w Polsce. Wzbogaciłoby to ciągłość narracji i zwiększyło spójność całej części teoretycznej.

Rozdział drugi wyróżnia się szczególną oryginalnością, a zastosowanie perspektywy postkolonialnej nadaje pracy odważny i współczesny charakter. Autorka prezentuje dekolonizację edukacji jako proces, który nie ogranicza się jedynie do rewizji treści programowych, lecz obejmuje głębokie przeformułowanie relacji między kulturą dominującą a grupami marginalizowanymi. Wprowadzenie koncepcji Edwarda Saïda, Gayatri Spivak i Homi K. Bhabhy stanowi mocny teoretyczny punkt wyjścia i świadczy o wysokim poziomie świadomości metodologicznej.

Szczególne znaczenie ma umiejętność przeniesienia tych koncepcji na grunt analizy sytuacji Romów, co Doktorantka czyni z dużą precyzją. Wskazuje na strukturalne uwarunkowania wykluczenia, takie jak segregacja edukacyjna, niedostateczna reprezentacja romskiej historii w podstawach programowych, a także ograniczony wpływ społeczności romskiej na decyzje dotyczące ich edukacji. Te elementy są opisywane nie tylko jako problemy społeczne, lecz jako przejaw trwających struktur postkolonialnych, które kształtują sposób widzenia i traktowania Romów w systemie oświaty.

Rozdział jest niezwykle wartościowy, jednak istnieją obszary, które można pogłębić. Wzbogaceniem tego rozdziału byłoby przedstawienie porównania sytuacji Romów w różnych krajach europejskich. Analiza przypadków Czech, Węgier czy Hiszpanii pozwoliłaby ukazać, w jak różny sposób funkcjonują mechanizmy wykluczenia oraz jakie działania przynoszą rzeczywiste efekty. Wzmocniłoby to argumentację i nadało tekstowi bardziej dynamiczny, porównawczy charakter.

Trzeci rozdział jest jednym z najbardziej rozbudowanych i wszechstronnych w całej części teoretycznej. Doktorantka wprowadza zróżnicowane ujęcia aspiracji, łącząc perspektywy

psychologiczne, socjologiczne i pedagogiczne. Widać tu szeroką znajomość literatury zarówno klasycznej, jak i współczesnej. Odwołania do Erika Eriksona, Alberta Bandury, Zbigniewa Skornego, Andrzeja Janowskiego, Antoniny Kłoskowskiej, Carola Dwecka, Richarda Ryana pozwalają ukazać aspiracje jako konstrukt wielowymiarowy, zależny od przekonań jednostki, motywacji, środowiska i systemu wartości.

Cennym elementem jest ukazanie przez Doktorantkę, w jaki sposób kapitał kulturowy, sytuacja ekonomiczna, presja ról społecznych, relacje rodzinne i środowisko szkolne wpływają na decyzje edukacyjne młodych Romów. Dzięki temu teoria przestaje mieć charakter uniwersalny, a staje się osadzona w realiach konkretnej grupy.

Ze względu na szeroki zakres materiału rozdział momentami jest bardzo nadmiernie nasycony treścią, co świadczy o ogromnej pracy włożonej w jego przygotowanie, może jednak utrudniać czytelnikowi uchwycenie najważniejszych wniosków. Uporządkowanie końcowej części rozdziału poprzez stworzenie syntetycznego modelu aspiracji – uwzględniającego czynniki psychologiczne, społeczne, kulturowe oraz strukturalne – znacząco wzmocniłoby wartość analityczną tej części.

Ostatni rozdział z części teoretycznej stanowi ważne ogniwo łączące wcześniejsze rozważania teoretyczne dotyczące aspiracji z refleksją nad procesem kształtowania tożsamości oraz systemu wartości młodych Romów. Doktorantka dokonuje opisu koncepcji relacji między tożsamością a aspiracjami, podkreślając ich wzajemne oddziaływanie. Wskazuje, że tożsamość jest procesem dynamicznym, zależnym od czynników zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych, natomiast aspiracje stanowią wyraz pragnień i celów związanych z hierarchią wartości. Na tym etapie pojawiają się liczne odniesienia do literatury psychologicznej i pedagogicznej, m.in. do koncepcji wartości i aspiracji opisanych przez Jerzego Kunikowskiego, Annę Kamińską i Małgorzatę Gawryluk. Rozdział ten jest szczególnie wartościowy dzięki poprawnemu osadzeniu omawianych procesów w literaturze naukowej, co pozwala ukazać je w szerokim kontekście teoretycznym.

Na uwagę zasługuje także analizowanie wpływu systemu edukacji i środowiska społecznego na proces formowania tożsamości i aspiracji młodych Romów. Szczególnie cenne jest tu odwołanie się do dorobku Aliny Szczurek-Boruta. Doktorantka przywołuje badania pokazujące, że to, jak młodzi ludzie postrzegają swoje możliwości, zależy w dużej mierze od poziomu wykształcenia rodziców i warunków socjoekonomicznych. Zwraca również uwagę na fakt, że

proces edukacyjny nie tylko kształtuje tożsamość, ale także wpływa na postrzeganie własnego miejsca w świecie, pewności siebie czy zdolności do podejmowania decyzji rozwojowych.

Tym, co nadaje rozdziałowi szczególną wartość, jest część poświęcona romskiej tożsamości. Doktorantka podejmuje się opisu złożoności pojęcia „tożsamość romska”, które obejmuje zarówno elementy kulturowe, jak i społeczne oraz religijne. Uwzględnia przy tym różnorodność grup romskich w Polsce, takich jak Bergitka Roma czy Polska Roma, odwołując się do literatury dotyczącej historii i sytuacji tych grup. Ten fragment cechuje się dużą dbałością o rzetelność naukową i zrozumienie kontekstu kulturowego, co czyni go jednym z mocniejszych punktów rozdziału.

Szczególnie dobrze opracowana jest część dotycząca romanipen – systemu wartości romskich, który wyznacza normy zachowań, relacji społecznych, ról rodzinnych i sposobu postrzegania świata. Doktorantka pokazuje, że romanipen stanowi nie tylko fundament moralny, lecz także źródło siły i motywacji dla młodych Romów. Podkreślono, że wartości takie jak lojalność, solidarność, szacunek dla rodziny i wspólnoty oraz gotowość do wspierania innych są kluczowe dla codziennego życia Romów, a jednocześnie silnie determinują ich aspiracje. Doktorantka trafnie analizuje, że wartości te nie tylko definiują tożsamość, ale także kształtują to, jakie cele młodzi ludzie uznają za możliwe, pożądane lub zgodne z oczekiwaniami społecznymi.

Na szczególną uwagę zasługuje także fragment dotyczący wczesnej dorosłości i budowania tożsamości (4.3). Doktorantka odwołuje się tutaj do klasyków, takich jak Erik Erikson oraz do badań współczesnych, co pozwala ukazać specyfikę rozwojową młodych dorosłych Romów.

W rozdziale tym Doktorantka umiejętnie splata perspektywy psychologiczne, pedagogiczne i kulturowe. Niewątpliwą zaletą jest równowaga między opisem teoretycznym a osadzeniem analiz w realiach życia społeczności romskiej. Doktorantka nie tylko cytuje badania, lecz także interpretuje je w odniesieniu do specyfiki badanej grupy, co czyni rozdział wyjątkowo trafnym pod względem koncepcyjnym.

Pierwsze cztery rozdziały tworzą spójne, interdyscyplinarne i głęboko osadzone w literaturze zaplecze teoretyczne. Doktorantka wykazuje bardzo dobrą znajomość współczesnych teorii oraz umiejętność ich interpretacji w odniesieniu do specyfiki społeczności romskiej. Zaprezentowana struktura teoretyczna cechuje się dużą lotnością i konsekwencją.

Można również moim zdaniem w pracy dostrzec pewne niedociągnięcia. Niekiedy fragmenty teoretyczne są zbyt długie np. rozbudowane omówienia edukacji wielokulturowej (s.13–25), choć ważne, mogą przytłaczać odbiorcę w kontekście głównego wątku aspiracji.

Założenia metodologiczne badań

Część metodologiczna pracy została przygotowana z wysoką starannością. Doktorantka świadomie osadza swoje badania w paradygmacie jakościowym, korzystając z autoetnografii, interakcjonizmu symbolicznego oraz wywiadów pogłębionych. Uzasadnienie wyboru metod jest jasne i adekwatne do celu badawczego, jakim jest zrozumienie złożonych uwarunkowań aspiracji edukacyjnych młodych Romów.

Konstrukcja tego rozdziału jest uporządkowana, logiczna i dobrze uzasadniona teoretycznie, a odwołania do literatury (m.in. Blumer, Ellis, Bochner, Lincoln, Denzin) świadczą o solidnym przygotowaniu metodologicznym. Jak wynika z jego treści Doktorantka konsekwentnie opiera się na paradygmacie interpretatywnym, co jest trafnym wyborem przy badaniu doświadczeń, aspiracji i tożsamości młodych Romów. Doktorantka dobrze uzasadnia wybór paradygmatu interpretatywnego i interakcjonizmu symbolicznego. Ponadto słusznie podkreśla, że rozumienie zjawisk społecznych wymaga wejścia w świat badanych i uchwycenia nadawanych przez nich znaczeń. Cytowane fragmenty (np. dotyczące symbolicznego interakcjonizmu Blumer 1969) uwypuklają, że badaczka nie szuka obiektywnych praw, lecz chce zrozumieć subiektywne perspektywy uczestników badania. Jest to zgodne z założeniami interpretatywizmu i znakomicie współgra z charakterem badanej grupy, jaką jest społeczność romska.

W rozdziale tym szczególną uwagę poświęcono metodzie autoetnograficznej. Doktorantka wyjaśnia, że w tej metodzie badacz analizuje również własne doświadczenia w kontekście społecznym, co pozwala lepiej uchwycić dynamikę i sens działań jednostek. Odwołania do Ellis, Adams, Bochner (2011) świadczą o świadomym wykorzystaniu autoetnografii jako narzędzia badawczego, a nie tylko opisu osobistego. Zastosowanie tej metody jest dodatkowo uzasadnione faktem, że Doktorantka ma więcej niż przeciętną możliwość wejścia w świat badanych dzięki własnym wieloletnim relacjom z członkami społeczności romskiej.

Ważnym elementem jest również dobór próby. Technika kuli śnieżnej została tu użyta adekwatnie, biorąc pod uwagę trudności w dostępie do grup marginalizowanych. Doktorantka wykazuje świadomość zarówno możliwości, jak i ograniczeń tej metody. Opis próby (10

respondentów romskich z różnych grup i miast, w zróżnicowanym wieku i sytuacji edukacyjno-zawodowej) jest czytelny, jednak nie w pełni kompletny, brakuje zestawienia charakterystyki próby: liczby osób, wieku, miejsca zamieszkania. Informacje te są rozproszone w narracjach.

Rozdział ten spełnia standardy metodologiczne wymagane od badań jakościowych, a jednocześnie jest silnie powiązany z wcześniejszymi częściami teoretycznymi.

Ocena analizy i interpretacji wyników badań

Ocena analizy i interpretacji wyników badań obejmuje rozdział szósty i siódmy. Rozdział szósty to rozbudowana część analityczna zajmująca 96 stron dysertacji, w której Doktorantka z dużą dbałością rekonstruuje wyniki wywiadów jakościowych z młodymi Romami. W części 6.1 Doktorantka opisuje proces analizy danych, bazując na uznanych metodach badań jakościowych (Miles & Huberman 1994), co świadczy o wysokiej świadomości metodologicznej. Przedstawione dane są uporządkowane, spójne i pogłębione. Doktorantka przeprowadza wnikliwą analizę narracji młodych Romów, ukazując ich różnorodne doświadczenia, motywacje i bariery. Przedstawione historie są wielowymiarowe, a ich interpretacja – pogłębiona i poprawnie osadzona w teoriach. Doktorantka w sposób trafny pokazuje ambiwalencję roli rodziny w kształtowaniu aspiracji – od wsparcia po ograniczenia wynikające z norm kulturowych. Ważną rolę odgrywają tu także doświadczenia szkolne, relacje z nauczycielami oraz wpływ dyskryminacji i mikroagresji. Doktorantka ukazuje, że aspiracje młodych Romów nie są jednorodne, lecz zależą od wielu czynników: społecznych, kulturowych, psychologicznych i instytucjonalnych. Analiza przypadków jest szczegółowa, bogata w cytaty, a jednocześnie spójna i prowadząca do klarownych wniosków.

W rozdziale tym przedstawiony jest bogaty materiał empiryczny, a jego struktura odzwierciedla logiczne prowadzenie narracji od opisu rozmówców, przez analizę czynników społeczno-kulturowych, po omówienie konfliktów, decyzji oraz relacji symboliczno-emocjonalnych związanych z edukacją. Ujęcie problemów takich jak wpływ środowiska lokalnego, relacje rodzinne, rola społeczności romskiej, migracje czy antycyganizm jest wieloaspektowe i głęboko zanurzone w kontekście kulturowym.

Na szczególną uwagę zasługują studia przypadków (np. historie Fabiana, Weroniki, Nikkiego czy Daniela), które nie tylko wzbogacają narrację, ale także pozwalają lepiej zrozumieć, jak czynniki strukturalne i osobiste splatają się w procesie podejmowania decyzji edukacyjnych. Dane są interpretowane zgodnie z założeniami paradygmatu interpretatywnego — to uczestnicy

nadają sens swoim doświadczeniom, a Doktorantka odczytuje te znaczenia z dużą empatią i trafnością.

Fragmenty poświęcone relacjom społecznym oraz wpływowi lokalnego otoczenia są szczególnie dobrze opracowane. Cytowane wypowiedzi respondentów (np. dotyczące dostępności edukacji, migracji, wsparcia wspólnotowego czy dylematów związanych z antycyganizmem) są wnikliwie analizowane i osadzone w literaturze. Doktorantka poprawnie interpretuje dane, unikając nadmiernych uogólnień i stereotypizacji.

Rozdział wyróżnia się również tym, że uwzględnia różnorodność romskich doświadczeń, zarówno pozytywnych, jak i trudnych. Analiza konfliktów tożsamościowych oraz wpływu wartości romanipen na decyzje edukacyjne tworzy spójną całość z wcześniejszymi rozdziałami. Wyniki badań są przedstawione w sposób, który umożliwia ich bezpośrednie odniesienie do wątków teoretycznych.

Fragmenty narracji badanych są bardzo wartościowe. Jednak można byłoby je wzbogacić o:

- kilka interpretacji można osadzić mocniej w teorii. Przykładowo, wypowiedź [R_8] o braku akceptacji rodziny (s. 258–259) mogłaby zostać zestawiona z teorią integracji akademickiej Tinto, wcześniej przedstawioną w części teoretycznej (s. 77–78).

- w historii Weroniki [R_2] (s. 225–226) warto doprecyzować, na ile doświadczenia te są jednostkowe, a na ile typowe w populacji — zwłaszcza w kontekście badań Dimitrovej i in. (2018), które Doktorantka cytuje.

Siódmy rozdział stanowi zwięźczenie całej pracy i przedstawia w sposób klarowny najważniejsze ustalenia wynikające z badań. Doktorantka podsumowuje, że edukacja jest dla młodych Romów zarówno szansą na przezwycięzenie marginalizacji, jak i obszarem ambiwalencji wynikającej z napięć między tradycją a oczekiwaniami społeczeństwa większościowego.

Podsumowanie wyników jest przejrzyste i syntetyczne, jednocześnie zachowując bogactwo treści przedstawionych w rozdziale szóstym. Doktorantka akcentuje złożoność doświadczeń młodych Romów, wskazując na wpływ takich czynników jak: jakość relacji rodzinnych, presja środowiskowa, migracje, antycyganizm, sytuacja ekonomiczna oraz wewnętrzne konflikty tożsamościowe. Wnioski te są spójne z wynikami badań oraz z wcześniejszymi rozważaniami teoretycznymi.

W ostatniej części rozdziału Doktorantka przedstawia rekomendacje, które mają praktyczne zastosowanie w pracy pedagogicznej, polityce edukacyjnej i działaniach społecznych. Zalecenia te są realistyczne i dobrze zakorzenione zarówno w literaturze, jak i w wynikach badań, co podnosi ich wartość wdrożeniową. Szczególnie cenne są wskazówki dotyczące tworzenia środowiska szkolnego promującego włączenie, wsparcia mentorów edukacyjnych oraz przeciwdziałania antycyganizmowi.

Podsumowując, rozdział siódmy zamyka pracę w sposób dojrzały i merytorycznie spójny. Łączy teorię, wyniki badań oraz praktyczne implikacje, tworząc logiczną i wartościową konkluzję.

Ocena wykorzystania literatury

Bibliografia pracy jest obfita, aktualna i dobrze dobrana. Obejmuje zarówno klasyczne dzieła z zakresu pedagogiki i psychologii, jak i najnowsze publikacje dotyczące edukacji Romów, mikroagresji i dekolonizacji. Analiza porównawcza treści pracy i bibliografii wykazuje spójność między cytowaniami a listą źródeł. Doktorantka korzysta z literatury w sposób świadomy i pogłębiony, a jej wybór jest adekwatny do celów badawczych. Nieliczne drobne niespójności w formacie wpisów bibliograficznych nie wpływają negatywnie na całość. Bibliografia świadczy o bardzo dobrej orientacji w literaturze przedmiotu.

Dostrzegłem jednak drobne niedoskonałości, które rekomenduję do uwzględnienia przy publikacji dysertacji:

- niektóre pozycje cytowane w treści mają rozbieżności w odniesieniu stron lub nie zawierają dat dostępu do źródeł internetowych;
- brakuje też kilku publikacji, do których Doktorantka odwołuje się opisowo, np. nie wszystkie źródła z zakresu aktywizmu romskiego (s. 62–63) są w pełni zaktualizowane w bibliografii, czy też Modelu Odstępowania od Instytucji Vincenta Tinto (s.77);
- występują nieliczne różnice w zapisie inicjałów oraz brak jednolitego formatu przy źródłach anglojęzycznych (s.303).

Refleksje końcowe i konkluzja

Rozprawa doktorska Pani mgr Soni Styrkacz stanowi wartościowe i oryginalne opracowanie naukowe. Łączy bogactwo materiału empirycznego z solidnym przygotowaniem

teoretycznym oraz wrażliwością metodologiczną. Praca spełnia wszystkie kryteria formalne stawiane rozprawom doktorskim: obejmuje poprawnie sformułowany cel, odpowiednio uzasadniony dobór metod, wyczerpujący przegląd literatury, szczegółową analizę empiryczną oraz wnioski zgodne z przedstawionymi wynikami. Tekst jest spójny, logiczny i odpowiednio udokumentowany.

Doktorantka wykazała się dojrzałością naukową, umiejętnością krytycznej refleksji oraz kompetencjami badawczymi na poziomie wymaganym dla stopnia doktora. Praca wnosi istotny wkład do pedagogiki międzykulturowej, studiów nad aspiracjami oraz badań nad społecznością romską. Jej wartość praktyczną i poznawczą oceniam jako istotną dla nauki.

W związku z powyższym mając na uwadze wymogi określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2021 poz. 478 z późn. zm.), stwierdzam, że przedłożona do zaopiniowania rozprawa doktorska Pani mgr Soni Styrkacz w pełni spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim i przedkładam Radzie Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach wniosek o dopuszczenie Kandydatki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

